

שבת הראי"ה

ליקוטים מתורתו של הצדיק והחסיד, מרא דארעא דישראל, שר התורה ורועה ישראל
רבי אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל

אורות הפרשה

וַאֲרָא אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וכו' וו, ג.

"לפי האמת מעת נבחרו ישראל לעם ד', הנהגת הנס אינה זזה מאתם. והנה א"י מיוחדת אל הנהגת הנס כמו שאמר הכתוב "ארץ אשר ד' אלהיך דורש אותה תמיד". על כן נתן השי"ת א"י למורשה, ירושה שאין לה הפסק. שע"י הכוח של א"י הדבק בכלל ישראל, הנהגת הנס אינה זזה מהם כלל. ותכלית הדבר היא כדי שתהיה שלמות הנפש דבקה בהם תמיד, ע"י מה שהם מונהגים ע"י הנהגה כזאת שאינה מסורה כלל ביד כוח כי אם ביד השי"ת. אבל כל זה לא היה אפשר להיקבע כי אם אחרי שבאו לכלל אומה, שאז נכרתה ברית ד' ית' עמה ונקבעה בקביעות גמורה. אבל כל זמן שהיו בתור יחידים, השלמות של יחידים אפשר להשתנות. על כן הייתה אז עיקר ההנהגה הטבעית, והנהגת הנס רק לפעמים. אבל משנבחרו כלל ישראל, נקבעה הנהגת הנס לקביעות. והנה שם 'שדי' הוא על שם שידוד המערכה, ושיש די ביכולתו ית' לעשות נגד מהלך הטבע, הוא נאות כל זמן שהנהגת הטבע עיקרית, רק לפעמים לאיזו מטרה באה הנהגת הנס. מה שאין כן אחרי שנקבעה הנהגת הנס

לעיקר, אינו נקרא כל כך בשם 'שדי' כי אם שם הוי"ה המורה על היותו המציאות, ממילא משנה כרצונו תמיד, ואין מקום לטבע כלל, רק ברצונו. על כן כל זמן שלא היו ישראל בתור 'כלל', היתה א"י שהיא מיוחדת להנהגת הנס וההשגחה הפרטית רק בתור גירות וארעי. אבל אחר שכבר נקבעו ישראל לעם עולם, קנו א"י בתורת קביעות וירושה. על כן כשאמר שנודע אל האבות ב'אל שדי', הקים את בריתו 'לתת להם וכו' את ארץ מגוריהם', שהיתה ארעית להם, ועתה כשנתגלה שם הוי"ה, הוא נותן לא"י למורשה עולמית שאין לה הפסק" [מרן הראי"ה, 'מדבר שור' דרוש ל"ב].

וְהַרְבִּיתִּי אֶת אֶתְנִי וְאֶת מוֹפְתֵי זו, ג.

"האות מראה, שהדברים הנעשים ע"פ השליחות של הציר הנאמן הוא ענין שמיד השם יתברך בורא כל הוא נעשה. והמופת מראה על עוצם הכח של המשלה ב"ה. והאותות והמופתים בהתאחדם יחד מראים, שיד ד' היא נטויה, לא רק בתכונת הקפה, השולטת בהויית היצורים בכללותם, אלא גם בתכונת מילוי, המתפשטת ופועלת בתוכיותן של כל ההיות כולן. ומזה באה הידיעה לדורות, כי הבריאה לכל פרטיה היא אחוזה באין הפסק ככח הבורא וידיעתו העליונה" [נעולת ראי' ב' פב].

אורות הראי"ה

מרן הראי"ה

והגאון ר' מנחם נתן אויערבך זצ"ל (ח"ב)

פרק ב: מרן הגאון ר' מאיר אויערבך זצ"ל, סבו של ר' מנחם נתן

רבה של ירושלים

בשבוע שעבר סיפרנו על תולדות חייו של ר' מנחם נתן אויערבך זצ"ל, שהיה מידידיו הקרובים של מרן הראי"ה ומאוהביו הגדולים של ארץ ישראל. השבוע נספר על סבו זקנו של ר' מנחם נתן, מרן הגאון ר' מאיר אויערבך, רבה של עירי"ק ירושלים לפני כמאה חמישים שנה. בכך נקיים את הדרוכתו של מרן הראי"ה, שהיה חוזר וקורא בהזדמנויות שונות לעסוק בתולדות מיישיבה הראשונים של ירושלים, שבראשם עמד הרמ"מ. [ראה דברי הרב בתוך המסגרת בעמ' הבא].

ר' מאיר אויערבך (להלן: הרמ"מ) נולד בשנת תקע"ה בעיר קובל שבווהלין (בתחומה של רוסיה). בהיותו בן עשרים וחמש נתמנה לרב בעיר מולדתו, שלפני כן שימש בה ברבנות אביו, ר' יצחק איציק אויערבך. בשנת תר"ו נקרא לכהן כרב בעיר קולו, ובמשך תשע שנים שימש שם כרב"ד. בשנת תרט"ו עבר לקהילת קאליש, שם עסק ברבנות וגם שלח ידו במסחר, וצבר נכסים מרובים. בדרשותיו אל בני קהילתו לא חדל הרמ"מ מלדבר על "ישוב ארץ ישראל, שהיא ראשיתה הגאולה".

בשנת תרי"ט עלה לארץ ישראל, וקבע את מקום מושבו בירושלים. באחד מספריו הוא כותב: רציתי "לפרוק מעלי עבודתי בצורכי ציבור, וחשקה נפשי אך לחבק תורתנו הקדושה ולשבוע נפשי בצחצחות אורות התורה, ותקעתי אוהלי בקדש לשבת בעיר אשר בחר ה' ללמוד וללמד [...] הקרבתי על מזבח ציון וירושלים כל מחמדי [...] בחרתי לשבת גלמוד בארבע אמות של הלכה בקודש". כאשר הוכרז הגאון רבי שמואל סלנט, שישב בראש בית הדין בירושלים, לנסוע לחו"ל בעקבות ענין ציבורי מסויים, ביקש מהרמ"מ לקבל עליו את משרת הראב"ד, עד יום שובו ממסעו בחו"ל. ואולם, כאשר שב הגרש"ס ירושלימה מאן לקבל בחזרה את המשרה הזאת, והיא נשארה ביד הרמ"מ, והוא כיהן שנים רבות כרבה הרשמי של ירושלים.

מנהיגותו של הרמ"מ הייתה לשם דבר. הוא היה דורש בחן מיוחד, ובכל עת כנוס היה ראש המדברים לפני העם בבית הכנסת הגדול 'בית יעקב' שבחורבת רבי יהודה החסיד. היה גבה קומה, בעל הדרת פנים, ועיניו היו יפות ומאירות. הוא

עמד כנשיא למוסדי העדה הגדולים, 'עץ חיים' 'בקר חולים', בית הכנסת 'בית יעקב' שבחורבת רבי יהודה החסיד, ועוד. יובל שנים אח"כ, ישב מרן הראי"ה על כסא רבנות ירושלים, ואף הוא כיהן כנשיא מוסדות אלו.

יחד עם חברו ר' שמואל סלנט, הנהיג הרמ"מ את ענייני הציבור בירושלים. באחד ממכתביו כותב ר' שמואל (אחרי פטירתו של הרמ"מ) שאהבתם הייתה "כאהבת דוד ויהונתן", ודברים אלו בעלי משמעות רבה על פי הידוע עד כמה היה נזהר ר' שמואל בדבריו מהפרזה.

בהיותו בירושלים נחשף למחלוקת וסכסוכים מרים בין הכוללים והמוסדות שקיבלו וחילקו את כספי התמיכה מהתפוצות. ליישוב הסכסוכים יסד בשנת תרכ"ו את 'הוועד הכללי כנסת ישראל' (ועד כל הכוללים) בירושלים, בהשתתפות ר' שמואל סלנט זצ"ל, ובראש הוועד עמד ר' יוסף (יושעה) ריבלין זצ"ל. היה מהמגינים על ר' יחיאל מיכל פינס, מפני קנאי ירושלים שהתנגדו לחידושויו.

בראש עדת ירושלים

כפי שסיפרנו בשבוע שעבר, זכה ר' מנחם נתן בנערותו לשבת על ברכי סבו הרמ"מ וללמוד ממנו תורה ומוסר. כשש שנים היה סמוך על שולחן הסבא הגדול, רבה של ירושלים, ובהם למד הנכד סדרי הנהגת הצבור.

כאשר נפטר ר' מאיר אויערבך, טרם מלאו עשרים שנה לנכדו, ואף על פי כן הוכיח כי אמנם ראוי הוא להיות הממשיך את מורשת אבותיו. כל באי בית זקנו, רבנים גאונים שברור ההוא השתעשעו אתו בדברי תורה, בידעם כי מלבד כשרונותיו המצויינים וגאונותו הגדולה, יונק הוא ממעיין לא אכזב של זקנו, ודבריו בפיו. אך מפאת צעירותו, כמובן שלא היה יכול למלא את מקום אבי זקנו בדור ההוא [ציון לנפש צדיק' עמ' 3].

מגדולי המקובלים בירושלים

הרמ"מ היה גאון בתורת הסוד. הוא למד אותה עוד בהיותו בפולין, ואולם כנראה שהתעלה בכך דווקא באוירה הקדוש של ירושלים. הוא היה מבקר הרבה בישיבת המקובלים 'בית אל', ועסק בה הרבה בתורת הנסתר, עד שהיה לאחד מגדולי המקובלים בירושלים. גם נכדו הרמ"ג, ונינו ר' יצחק אויערבך, היו גדולים בחכמת

הקבלה. מערב ר"ח אלול עד ערב יום הכיפורים היה צם כל יום ויום, ומאכלו בלילה היה רק פרוסת לחם וקפה שחור. בארבעים יום אלו היה קובע את למודו העיקרי בוהר ובחכמת הקבלה.

חיבת הארץ וקרוב 'קץ המגולה'

לאחר שבשנת תר"ך נוסדה 'חברת ישוב ארץ ישראל', הצטרף אליה הרב צבי הירש קאלישר זצ"ל, והוציא לאור את ספרו 'מאזניים למשפט'. הוא ביקש את הסכמתו של הרמ"מ. ואכן הרמ"מ הצטרף לקריאתו של הרב קאלישר לפעולות מעשיות לישוב הארץ, אך הסתייג מרעיונו הנוסף לחדש את עבודת הקרבנות.

הרמ"מ היה הרוח החיה ברעיון עבודת האדמה ובנין הארץ. הוא היה תמיד 'החבר הראשון' בכל שכונה שנבנתה. הוא היה עשיר מופלג, ואת רוב הונו השקיע בבניין ירושלים. נציין כמה מהשכונות הרבות שהשתתף בבנייתן ובנייתן: את ההלוואה הראשונה בעד קניית הקרקע של 'נחלת שבעה' (שהייתה השכונה הראשונה מחוץ לחומות ירושלים), נתנו הרמ"מ ור' בייניש סלנט, בנו של ר' שמואל סלנט [מוסד היסוד' 183]. בסיועו נרכשה הקרקע שעליה הוקמה השכונה 'מאה שערים', וכן השתתף בבניית 'משכנות ישראל', ושכונות נוספות. כמו כן סייע ליסוד בית החולים ביקור חולים. מרץ רב השקיע ביסוד ישיבת 'אוהל יעקב'. הוא גם תרם הרבה לבניית בית הכנסת 'ישועת יעקב' בשכונת מאה שערים. היה הראשון שקנה מהנכרים את המגרש הגדול במרכז ירושלים החדשה, ומכר אותו לר' דוד רייז, אשר בנה עליו עשרה בתים וקראם בשם שכונת 'בית דוד'. בשכונה זו היו ברבות השנים בית ה'ועד הכללי' ו'בית הרב' של מרן הראי"ה [בשבועות הבאים נספר עוד על כך].

בראש האגודות לישוב הארץ

במשך כהונתו כרבה של ירושלים, כינס הרמ"מ בביתו צעירים ירושלמיים והשפיע עליהם שייצאו לעבודות האדמה. בנוסף לכך היה שותף בייסודן של אגודות חשובות שעסקו בבניין הארץ.

אחת מתכניותיו הייתה 'החברה לקניית אדמת יריחו'. הוא היה מהמעוררים והמייסדים של חברה זו, שבה השתתפו חלוצים מצעירי ירושלים, שרבים מהם היו תלמידיו. גם בייסוד המושבה פתח תקוה, בלטו תלמידיו בין החלוצים הראשונים. בתוך הקבוצה הכללית והגדולה של המייסדים, הייתה קבוצה מיוחדת בשם 'חברת אמוני ישראל', שאנשיה היו עניים כספם, אך עשירים בחפצם ויכולתם לעבוד את האדמה. ר' מאיר העריצים מאוד, וכתב להם דברי ברכה: "ראיתי דברי האנשים אשר התחברו יחד להעמיס עליהם עבודת האדמה וליהנות מיגיעי כפייהם, הטיבו אשר דברו" [מוסד היסוד' עמ' 69].

הרמ"מ היה מראשי החברה 'תורה ועבודה' שעסקה בישוב הארץ, משנת תרכ"ב ואילך. חברה זו נוסדה ע"י אנשי ירושלים וחברון, ובראשה עמדו ראשי העדה. [מוסד היסוד' עמ' 69]. בשנת תרל"ו יסדו תלמידיו את החברה 'ישוב ארץ ישראל בארה"ק' הנקראת 'חברת עבודת האדמה וגאולת הארץ', והרמ"מ הוסיף לתמוך בהם, וברכס: "האל הטוב יגמור בעדכם לטובה... ותהיו לנס ולעינים לכל אח"כ אשר לאל ידם לעשות חיל בעבודת אדמת הקודש וגאולה תתנו לארץ, ואתערותא דלתתא יתעורר לעומתכם הבטחת הקב"ה והארץ אזכור" [מכתבו משנת תרל"ז]. הרמ"מ גם עזר הרבה לפעולות רבי יוסף (ישועה) ריבלין 'ראש הבונים', והעריך אותו ביותר [ענין בחוברת 'רבי יוסף ריבלין', עמ' 11].

מסירות בגאולת הארץ

וכך הביא ר' מנחם נתן בשם סבו הרמ"מ: כתוב: "ועשו גנות ואכלו פריהם" [עמוס ט, יד]. לשם מה הוסיף "ואכלו פריהם", הרי פשיטא היא שאם יעשו גנות יאכלו פריהם? אלא שהנביא ראה בנבואה שיבואו לעשות גנות על הנייר רק בדבר שפתים, ומנה לא יהיה מה לאכול...

ישיבת "אורות אביב"

בדרום תל אביב

- ✓ תוכנית לימוד מתוכננת ומוגדרת, עם יעדים לימודיים לכל תלמיד ע"פ יכולתו.
- ✓ לימוד מעמיק ומקיף עם מעגלי חזרות.
- ✓ אווירה משפחתית חמה ואוהדת.

לפרטים: הרב אטינגר: 050-8822088 הרב יובל: 052-8119291

עוד אמר הרמ"מ: "בני ירושלים רוצים ומבקשים להוציא לחם מן הארץ ואפילו להוציא הארץ מלחמם", כלומר: לחשוך מפתח ומלחמם כדי לגאול את הארץ. ועוד סיפר הרב מנחם נתן, כי הרמ"מ התייחס למפיצי הדיבות שאמרו כי רע בעיני רבני ירושלים דבר עבודת האדמה, ואמר: "אילו היו כותבים שאנו מתנגדים להנחת תפילין היינו דנים אותם לכף זכות, שכונתם היא שאנו מתנגדים להנחת תפילין בלילה בו בשבתות ומועדים, אבל במפעל הזה של עבודת האדמה הרי ידוע לכל שאנו מתעסקים בו יומם ולילה וגם בשבתות ויו"ט, "סיכר פי דוברי שקר" – של האנשים האלה, ועל כן דא יאמר "ותמו חוטאים מן הארץ", כי הדבר הוא חילול כבוד ירושלים והרס לבנין הישוב" [מוסד היסוד' עמ' 68].

ר' יצחק אויערבך, נינו של הרמ"מ, סיפר שהרב אליהו גוטמאכר מגרידיץ זצ"ל (שכתב הרבה באותה תקופה בעיתונות ע"ד יסוד מושבות בארץ ישראל) היה קרוב משפחתו של אבי זקנו הרמ"מ, ושהתעוררותו של הרב מגרידיץ לרעיון זה באה לו מהשפעתו המרובה של הרמ"מ [מוסד היסוד' עמ' 300]. על קשריו ויחסו עם ר' אלקלעי זצ"ל, ראה: 'מוסד היסוד' עמ' 299].

"הנהגתו הנאצלת

לרוממות קרן עיר הקודש"

בכל מכתביו לר' מנחם נתן אויערבך (וכן בדברים שכתב אודותיו) הקפיד מרן הראי"ה להדגיש את הייחוס המפואר של משפחת אויערבך, שכלל הרבה גדולים וגאונים במשך הדורות, ואת האחד המיוחד שבהם – ר' מאיר אויערבך זצ"ל בעל 'אמרי בינה'. בשנת תרצ"א הכין ר' פנחס גרייבסקי (מגדולי חוקרי תולדותיה של ירושלים) חוברת סיפורים לזכרו של ר' מנחם נתן אויערבך. מרן הראי"ה שלח את ברכתו להוצאת החוברת, ובתוך דבריו תאר את דמותו של הגאון ר' מאיר אויערבך זצ"ל, עליו מסופר בגליון זה:

"הרב הגאון הגדול (הרמ"מ) גזע ישישים, גאוני עולם [...] שהמשיך את עבודת הקודש של אבותיו גאוני הדורות ז"ל, הגאון האמיתי דקאליש בעל אמרי בינה ז"ל ואבותיו הגאונים האדירים ז"ל וז"ע ועכ"ל, וביחוד מקושרים הם חייו של הגאון מקליש זקנו של הרב הגאון מוהרמ"א הנ"ל ז"ל, עם בנין ירושלים וזכרונותיה ברור שלפנינו. ומעשי אבות, אשר החזיק אחריו הרב הרב הגאון הנ"ל, הם ראויים להיות מוצגים לתפארת גם הם בוכרונות ירושלים". הרב מוסף בסוף מכתבו הערכת מיוחדת למפעל הזכרון של ר"פ גרייבסקי: "עבודתך הקדושה תעטר בעטרת גדולה ותפארת נצח". יש לציין, שאת התואר 'הגאון האמיתי' המופיע כאן, העניק הראי"ה למספר מצומצם מאוד של גדולי ישראל [ראה: 'שכחי הראי"ה' עמ' רד].

בשנת תרפ"ב התכונן 'ועד קרן התורה' להוציא לאור את כתבי ר' מנחם נתן. מרן הראי"ה שלח להם מכתב עידוד נכבד ומרומם, ובין היתר הוא כתב בו את הדברים הבאים:

"כדאי הוא האיש הגדול הזה (רמ"מ) לכבוד מצד עצמו, וגם מצד פעולותיו הטובות לחזק בנין עיר הקודש [...] וביחוד מצד כבוד אבותיו גאוני ישראל מעולם. וירושלים עיה"ק בפרט, כמה היא חייבת תודה וברכת עולמים ליקנו הגאון האדיר בעל אמרי בינה זצ"ל, שהיה הרב הראשי לעדת האשכנזים בירושלים, רבנות כל כך חשובה ומפארה, בהנהגתו הנאצלת לרוממות קרן עיר הקודש וחבת הארץ, וכבוד התורה וכבוד ארץ ישראל וישובה בעולם".

גם בהסכמתו לספרו של ר' מנחם נתן 'אורח נאמן' (ח"א) כותב הראי"ה כי המחבר הוא 'נצר מגזע תרשישים גאוני עולם מוסדי דור ודור".

וכך גם בהסכמה שכתב ל'ועד קרן התורה', לאחר פטירת ר' מנחם נתן, הוא תזר ומציין את הייחוס הנכבד: "בני של קדושים מצוקי ארץ מו"ה מנחם נתן אויערבך [...] אכסניא של תורה זו אשר נמשכה בשלשלת קודש מדורי דורות של גאוני ישראל עמדי העולם זצ"ל, תהיה ממשכת את פעולתה [...] בעבודת הקודש אשר עובר הבן היקר" – ר' יצחק אויערבך זצ"ל. והרב מסיים בברכה: "וזכות תורת הרב הגאון המחבר ז"ל, וביחוד זכות אבותיו הקדושים גאוני עולם זצ"ל, תעמוד לכל המסייעים לדבר מצוה רבה זו". גם בהספרו על הרמ"מ, תאר הראי"ה את שלשלת היחסין שלו, ובאר את המושגים של 'זכות אבות' ו'ברית אבות', כשם ספריו הראשונים של הרמ"מ. ובהסכמתו לספר 'אוצר הלכה' שכתב ר' יצחק אויערבך, מכנה אותו הראי"ה: "גזע היחס והמעלה".

בהספרו של הראי"ה על ר' ישועה ריבלין זצ"ל, הפליג בשבחם של בניה הראשונים של ירושלים, ואמר:

"הם אלה שעל ידם נתפשטה מצוה זו בעולם כולו, אלה הגבורים המתשיבים הראשונים, יחידי הסגולה שהתחילו לבנות את ירושלים לשם, לתהלה ולתפארת. [...] בדרכיהם אנו צריכים ללכת לבנות את ירושלים ברוח כזה עד שכ"א יכיר כי זהו בנין של זרע ברך ה'. 'מצוה עלינו לספר' המצוה הזאת נאמרה על גאולתנו הראשונה, והתחלת הבנין של ישובנו זה הייתה אתחלתא דגאולה ומצווה עלינו לספר בנפלאות ד' ובשבה שלוחיו שמסרו נפשם מתחילת היסוד מתוך עוני וכל אלה הממשיכים את בנין הארץ במסירות נפש. החובה על כל איש ישראל לזכור ולהזכיר ומצוה עלינו לספר על 'החלוצים הראשונים' האלה בהערצה קדושה, ולשים כל זאת זכרון בספר גדול". עסקנו בעבר בהרחבה בנושא חשוב ויסודי זה של בניית ארץ ישראל מתוך הקדושה והתורה, ע"פ דברי מרן הראי"ה ותלמידו הגרי"מ חרל"פ זצ"ל [גליון 63].

העלון יוצא לאור בסיוע
'דפרי שיר' –
הדוכן שלך לספרי קודש
ומוסיקה יהודית.
להזמנות: 077-3220338
סניפים:
תחנה מרכזית י-ם.
אצ"ל 60 ר"ג.
איכילוב 8 פ"ת.

העלון יוצא לאור ע"י ארגון 'אור האורות' להפצת תורת הגה"צ הראי"ה קוק זיע"א

שאלות ותגובות ניתן לשלוח לכתובת: רח' הרב צבי יהודה 6
דירה 3 בת-ים, או בדוא"ל: reiyyaa@gmail.com
או להתקשר למספר: 0546-573-528

ניתן לקרוא את העלון גם באתר: www.yeshiva.org.il
ניתן לקבל את העלון במייל מדי שבוע

אור האורות